

מחשבה קצרה על הדף

הרב יחזקאל הרטמן

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

בבא קמא דף קב

וכן מובא בבני יששכר בספרו אגרא דפרקא.

מסכת נזיקין

אליבא דרב יוסף, כשיש מחלוקת במשנה ב"ק, וסתמא בב"מ, נחשב הדבר כמחלוקת ואח"כ סתם, משום דכולה נזיקין חדא מסכתא היא.

המהר"צ חיות כאן מביא שנחלקו הראשונים מה הפירוש "מסכת נזיקין". רב שריא גאון ור"י הלוי לומדים שהכוונה לג' הבבות. והריטב"א סובר שכל סדר נזיקין כולו הוא חדא מסכתא. ומציין המהר"צ"ח לעיין בתוי"ט בפתיחה לסדר נזיקין. ושם בדברי התוי"ט מובאר שלומד כרב שריא.

התוי"ט (וכן המהר"צ בפיצור), מבארים ששלושת הבבות הן מסכתא אחת שנחלקת ל"שערים", כי "בבא" בארמית הוא שער, "והרבה מן המחברים שמחלקים שערי ספריהן קורין לכל חלק בשם פתח או שער".

בחת"ס תחילת ב"ב מביא בשם הראשונים שמספר המסכתות בש"ס הוא שישים. וכן מפורש בתיקון"ז (תיקונים אחרונים תיקון י' דף קסח ע"ב). והחת"ס מחשב שכאשר מונים את ג' הבבות כמסכת אחת יש שישים ואחת מסכתות, ומבאר שכוין שאת סנהדרין ומכות מונים כמסכת אחת, עולה הכל שישים. אך אם מונים את כל סדר נזיקין כמסכת אחת, בצרי לה טובא. ומכאן ראייה לשיטת רב שריא.

בתיקון"ז (שם) איתא ש"בראשית ברא אלקים" ראשי תיבות "בבא", והכוונה לב"ק ב"מ וב"ב, ומביאים את הפסוק בפרשת משפטים "על כל דבר פשע על שור על חמור [זה ב"ק] על שה על שלמה [זה ב"מ] על כל אבידה כי יאמר כי הוא זה [זה ב"ב]".

הבני יששכר בספרו אגרא דכלה מביא כדברי התיקון"ז הנ"ל, ומוסיף שסופי תיבות של "בראשית ברא אלקים" הוא 'אמת', וגם זה מרמז לג' הבבות: כי 'א' שהיא האות הראשונה זו ב"ק, מ' זה אמצע האותיות כנכגד ב"מ, ת' כנגד בבא בתרא, השער האחרון.

והיינו שהרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות, וג' הבבות הם עיקר הדיני ממונות, וכיון שהעולם נברא בחוכמתא, לשם שייכים דיני ממונות.

ובספר הון עשיר למקובל רבי עמנואל חי ריקי, פותח את ההקדמה לסדר נזיקין, שיש עשרה פרקים בכל אחת מהבבות, ועולה יחד ל'. וידוע שדיני ממונות שייכים לדיני המלכות, דלולי מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, והמלכות נקנית בל' מעלות (אבות פ"ו מ"ו), ועל כן יש ל' פרקים.

ונמצינו למדים דמדברי המחברים האלו מוכח שלמדו כדברי רבי שריא גאון.

דף קג

יוליכנו אחריו אפילו למדי

הגוזל את חברו שו"פ ונשבע לו יוליכנו אחריו אפילו למדי. המפרשים עמדו על כך, מדוע הוזכרה כאן דוקא מדינת 'מדי', ואם משום שהיא מקום רחוק, היה לו לומר 'אפילו לסוף העולם'.

ובקול אליהו בשם הגר"א ביאר על הגמ' קידושין דף יב אהא דמקדש אשה בתמרה, דאף שאין בה שו"פ, חוששים לקידושין שמא יש בה שו"פ במדי. וביאר הגר"א הא דנקט מדי ע"פ הפסוק (ישעיה יג, יז) "הנני מעיר עליכם את מדי אשר כסף לא יחשבו וזהב לא יחפצו בו", והיינו דבמדי לא נחשבה פרוטה למאומה מחמת שיש להם כסף וזהב הרבה, ולכן לגבי התמר, כיון שבמדי אין הכסף שווה הרבה, על כן יתכן שהתמר תהיה שוה שם פרוטה. וזה הביאור במשנה שלנו שאע"פ שבמדי אין הכסף שוה מ"מ צריך להוליך אחריו הפרוטה אפילו לשם.

בשונים לדוד על המשניות (לרבי דוד פארדו) מבאר ש'מדי' היינו חו"ל. דאף שאסור לצאת מא"י לחו"ל, כדי לקיים מצוה השבה מותר. והא דנקט דוקא מדי, משום דבבב"ל יש ריבוי תורה מהחרש והמסגר, ומעשים בכל יום שהיו יוצאים ללמוד תורה, אבל במדי שאינה מקום תורה, אין הצדקה לצאת מא"י לשם, זולת לשם השבת הגזילה. ועוד הוסיף ד'מדי' ראשי תיבות: מדינת ים דהיינו כל חו"ל.

השל"ה (מס' חולין נר מצוה אות ג) כתב שיש כאן רמז, "יוליכנו אחריו למדי, כלומר שיראה בחייו לתקן אפילו לילך בדרך רחוקה, כדי שלאחר מותו לא יוכרח להתגלגל רחוק רחוק". דאם אדם אינו משיב אבידה בחייו הרי יתגלגל בגלגליו לחזור לעולם להשיבו, ועכ"פ עדיף שיטלטל בחייו אפילו למדי, ולא יחזור לעולם בגלגול.

ונסיים מה שמובא בליקוטי מוהר"ן (מהדו"ק סי' סט), כשאדם בא לעולם נגזר עליו מי תהיה אשתו, כמה ממון יהיה לו, ומי יהיו ילדיו. והכל הוא כדמות אילן אחד: גוף האילן הוא אשתו, הענפים הם הממון, והפירות הם ילדיו. והכל מגיע מזכות האשה. אם אדם גוזל את חברו, הוא גוזל ממנו את הממון שהוא ענפי האשה, ובדאי שלא יוכלו לגדול על הענפים פירות, נמצא שנוטל ממנו את כוח הלידה. כשהאדם משיב את הגזילה, הוא משיב לו גם את ילדיו. ואיתא בפסוק "וכל בניך לימודי ה'", ו"למדי" אותיות 'למדי' ה'. שלא רק את הממון הוא משיב, אלא שמשיב לו את ה'בנים' שניטלו ממנו ע"י לקיחת ממנו. והדברים צ"ב.

דף קד

לצאת ידי שמים

האומר לשנים גזלתי מאחד מכם ואיני יודע ממי גזלתי, צריך לשלם לשניהם, שכבר הודה מפי עצמו. פירש רש"י, שכוין שהודה בא לצאת ידי שמים, ולפיכך צריך לשלם לשניהם.

והקשו התוס' שבעמוד הקודם בעובדא דאותו חסיד שלקח משני בנ"א ולא ידע ממי, רבי טרפון הורה לו שיניח מקח ביניהם ויסתלק. וקשה שהרי היה חסיד ובודאי רצה לצאת ידי שמים. ותיירצו שרצה החסיד לדעת מה ההלכה בדיני אדם, ועפ"י יחליט מה לעשות כדי לצאת ידי שמים. וצ"ב.

החתם סופר ירד לבאר זאת והעמיד יסוד חשוב בדיון לצאת ידי שמים. והביא בשם קיצור פסקי הרא"ש (ב"מ פ"ג אות ט) שאם אחד אמר לשני בנ"א, אחד מכם הפקיד אצלי ואיני יודע מי, ולא תבעיה, אפילו לצאת יד"ש פטור. וכתב החת"ס שיש טעות בגירסא וצ"ל "ולא משתבע ליה", כלומר שאם דורש מהם להשבע, ואינם רוצים, אפילו לצאת יד"ש פטור.

מצד שני, בשטמ"ק (ב"מ לו סוע"ב) מביא בשם רבו שהבא לצאת ידי שמים אין שכנגדו צריך שבועה, שהרי אומר לו, מן הדין אין אתה חייב לי כלום, ואם אתה רוצה להיות חסיד ולצאת יד"ש תן לי בלא שבועה, ואם לאו, תעכב הממון בידך, דבלא"ה איני יכול לכופך, וטעמא דמסתבר הוא.

ומסביר החת"ס שכתוב בדברי הראשונים הללו יסוד גדול. אם לאדם יש אפשרות לדון בדיני אדם, אינו יכול לבחור שרוצה לתבוע לצאת יד"ש. רק אם המערכת של דיני אדם לא מכריעה ולא מביאה לידי גוביינא, אז באה המערכת של לצאת יד"ש. אך אם יש לו דרך בדיני אדם, והדרך שלו לתבוע היא להשבע, אין דין לצאת יד"ש, ומשום שיש כאן מערכת בדיני אדם שמאפשרת לגבות. ומה שהתובע לא רוצה להשבע, אינו מחייב את הנתבע למנוע ממנו את השבועה ולצאת יד"ש.

רק אם התובע לא יכול לגבות את הממון בדיני אדם, אזי הנתבע ישלם לצאת יד"ש, והתובע לא יישבע. (ונראה שהוא כדוגמת מה שהגמ' וכו' והני מילי דאית ליה דינא

בארעא, אם יש דין בארץ אין למסור דבר לידי שמים, דו"ק).

ולמדנו יסוד גדול, דיני שמים אינם פועלים במקום שיש דיני אדם.

ובזה מבאר החת"ס את תירוצו התוס' גבי מעשה דאבות חסיד. ר"ע אמר לו שבדיני אדם צריך לשלם לשניהם, ולכן יישבעו ויגבו ממנו. אך ר"ט סובר שבדיני אדם מניח מקח ביניהם ומסתלק, וכיון שבדיני אדם אינו חייב ממילא עליו לצאת יד"ש. וזהו תירוצו התוס' שאותו חסיד רצה לדעת מה הדין בדני אדם, שבמידה ובדיני אדם יש בידו של התובע לגבות בשבועה, אין דין לצאת יד"ש.

דף קה

דיבור בנחת בזמן הלימוד

רבה אמר שמעתא, והקשה עליו רב עמרם. רבה לא היה נחא ליה בשאלה זו, והגביר לו: "תדורא", פירש רש"י "אין לב". במסורת הש"ס מביא גירסא אחרת: "תרדא", והיינו 'מושעמם'.

משמע שרבה כינה את רב עמרם בכינוי גנאי.

בחזונו יאיר (ס' קנב) נשאל: "אחר דדברי חכמים בנחת נשמעין ונאמר במשנה יהי כבוד חבריך חביב עליך כשלך, איך מצינו לפעמים קנטורים וזלזולים בש"ס כענין 'כד ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא' הנאמר בכמה דוכתי וכהנה רבים".

ובתחילת דבריו מביא מבעל זקוקין דנורא (אליהו זוטא פ"ה) שכשאדם מפלפל בלימוד צריך לספוק כפיים ולהתלהב ולקפוץ ולהרעיש כל גופו. החו"י נחלק עליו שלא מצינו לכך מקור בחז"ל. ואדרבה, אם יספוק כפיו ויקפוץ, אף חבירו יעשה כן, ולא יבינו איש שפת רעהו. אלא ודאי צורת הלימוד היא בנחת, ואף שכתוב בגמ' בסנהדרין (כד, א) שתלמידי חכמים בבבל נקראים חובלים, אין הכוונה ע"י פעולות הגוף או צעקות, אלא שמביאים ראיות זה כנגד זה, אך ודאי שצורת הלימוד של חכמים הוא בנחת ובכבוד. "והרי נוכל לפלפל בנחת ובטוב טעם ושישמע זה תחילה מה שחבירו ידבר ולא יכנס תוך דבריו, כי זה אחד משבע מידות, ואח"כ ישיב דבר".

אחרי כן מביא ממקורות רבים בש"ס שנראה שהאמוראים זלזלו זה בזה, ומיישבם. ובתוך הדברים מביא מהגמ' שלנו שכינהו "תדורא", ומיישב שמדובר בחברים או בגדול ממנו, ולא הקפידו על כך, שהיה תוך כדי צורת הלימוד בלי זלזול.

וזהו לקח חשוב מדברי החו"י, שמצוי הדבר שתוך כדי הלימוד והריתחא דאורייתא, מזלזלים הלומדים זה בזה, ועלולים להגיע לידי עלבון ופגיעה, ואין היתר לדבר זה. צורת הפלפול היא בנחת ובכבוד.

דף קי

משבני נפשך אדרב

רב חידש שגב שנסבע נפטר מלשם. הגמ' מקשה עליו מברייא. ומסיקה שרב נחמן מתרץ "לא קשיא כאן בקפץ, כאן בשלא קפץ". ובהמשך הגמ' אמר רמב"ח לרב נחמן, שמכך ש'משכן עצמו' לתרץ את שיטת רב משמע שסובר כמוהו, והרי אין הדבר כן. והשיב שאף שאינו סובר כמוהו מתרץ אותו.

וצ"ב, חדא מנא ליה לרמב"ח שרב נחמן אינו סובר כרב. ועוד מה פשר תשובתו של ר"נ, ומה חידש לרמב"ח.

אלא שיש כאן שני יסודות בכללי הש"ס.

רבי ראובן מרגליות מציין לדברי השאגת אריה (החדשות סוף ס' טו) מביא שקבלה בידו שאם אמורא מקשה ומיישב "לא קשיא וכו'", מוכח מזה שאינו מסכים עם הדעה שבא ליישב. דהיינו שבאמירת "לא קשיא", הוא מבטא שאמנם אין מכאן קושיא אך לקושתא דמילתא אינו מסכים. ומבאר בכך את סוגיין, מניין ידעה הגמ' שרב נחמן אינו מסכים עם רב, שכן השתמש בביטוי "לא קשיא".

בספר יד מלאכי (ס' תרמב) מביא בשם הכסף משנה דאם אמורא אחד מיישב

דברי אמורא אחר אין הכרח שסובר כמוהו. והאיר היד מלאכי שזהו תלמוד ערוך בסוגיין, שרב נחמן משיב לרמב"ח שאמנם תירץ את רב, אך אינו סובר כמותו. ומשמע מדברין שזה גופא שחידש ר"נ, שיש מושג שאמורא מבאר דבריו של אמורא אחר, אף שאינו סובר כמוהו. וא"כ מיושבת השקו"ט, דבקושיה הגמ' שאלה למה מבאר דברי רב אם אינו מסכים עמו, ומיישבת הגמ' שמ"מ יכול אמורא לבאר דברי חבירו, אפילו אם חולק עליו.

דף קי

עירוב פרשיות

בפרשת שומרים נאמר "כי הוא זה", אשר הוא המקור לדין מודה במקצת. ומ"מ לפי ר' חייא בר יוסף "עירוב פרשיות שנו כאן", דהיינו שתיבות אלה אינן שייכות לפרשת שומרים אלא לפרשת "אם כסף תלווה את עמי". אליבא דרש"י הפירוש הוא שהמילים הללו אינן שייכות כלל לפרשת שומרים (ועי' תוס' שסוברים שהן שייכות במידה מסוימת).

וצ"ב מה הביאור בענין זה שיש מילים שלא שייכות למקומן.

במכתב מאלהו (ח"ד עמ' 57) מבאר שבאמת ענין התורה אינו עצם הפשט אלא הייחוד שיש בה, ואע"פ שאין נראה שהמילים הפשוטות מתיישבות עם הפירוש העמוק.

ונראה עומק כוונתו ע"פ הרמב"ן בתחילת החומש שהביא דברי חז"ל "כל התורה שמוותיו של הקב"ה", וביאר הרמב"ן שאם מחלקים את תיבות התורה באופן אחר, מתחברים האותיות לשמות קודש. כלומר התורה מתגלה אלינו בצורה של פשט, אבל יש עומקים ורבדים נוספים. כך לגבי "עירוב פרשיות", אכן לפי רובד הפשט אין לזה מובן, אך הפשר נמצא ברובד העמוק.

ונצרך את דברי הגר"א באדרת אליהו (ריש פרשת משפטים) דרובה של פרשה זו הלכה עוקרת את המקרא, "והן מגדולת תורתנו שבע"פ שהיא הלכה למשה מסיני והיא מתהפכת כחומר חותם... וכמ"ש (מכות כב, ב) כמה טפשי אינשי דקיימי מקמי ס"ת וכו' ואתו רבנן כו' וכן בפיגול ורוב התורה". כלומר שהתורה שבכתב לפעמים מביאה את הפירוש ההפוך מאשר הנראה בפשט, בגדר של חותם שהוא הפוך ממה שנחתם. וביוחד דבר זה הכון בפרשת משפטים שאינו על דרך פשט כלל.

ועדיין מבקשים אנו ביאור בכך ש"כי הוא זה" נכתב שלא במקומו, שודאי שאע"פ שאינו נדרש לכאן עפ"י הלכה, יש לו טעם שנמצא כאן. ומצינו ב' ביאורים על דרך הרמז.

המגלה עמוקות (פרשת משפטים) מבאר, שכלל ישראל מקבל ממון מהקב"ה בגדר הלוואה, אבל מטרת הממון הוא לשמור את ישראל, כמ"ש (קהלת ה) "עושר שמור לבעליו", שהקב"ה נותן עושר לבעליו שיהיה שומר שלו. ומכיון שהקב"ה "מלווה" לעם ישראל ממון כדי שבכך ישתמר, על כן "כי הוא זה", השייך לפרשת הלואה, מופיע בפרשת שומרים.

בספר דברים אחרים על המשניות לבעל הבני יששכר (הובא בספר דף על הדף) כתב דאיתא בהקדמת הרמב"ם (לפירוש המשנה) שע"י האנשים המשתגעים העולם נבנה, כלומר שע"י שבני אדם רצים אחרי הממון בדרך מוגזמת, בכך העולם נבנה, שאותו אדם בונה בירה מפוארת ופעם אחת מוצא צדיק נייח בצילו של הארמון, נמצא שע"י השתגעונו של העשיר, מגיעה תועלת לצדיק.

נמצא שהקב"ה חילק את התפקידים, שלעשיר נתן ענין להגדיל הממון ולבנות את העולם, והצדיק וסיעתו הולכים ונהנים מכך. מעתה זה הפירוש "אם כסף תלווה את עמי" שהקב"ה משפיע כסף לבני אדם, אך יש קשר לפרשת שומרים, שהקב"ה נותן את הכסף לשומרים מסוימים שע"י שיכין העשיר, ילבש הצדיק, וברוך שמסר עולמו לשומרים.

על כן "כי הוא זה" שנאמר בפרשת שומרים שייך לפרשת "אם כסף וגו'", שנתנית הכסף היא בדרך שיש שומרים הממונים על הכסף.